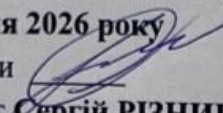

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**МАНІПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА ТАКТИКИ У СУЧАСНОМУ
МЕДІЙНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ:
ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ КІНОФІЛЬМУ «I CARE A LOT»**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «бакалавр»
студентки IV року навчання
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська мова
та література», ОПП «Українська
і англійська мови: переклад та редагування»
Крістини Ігорівни МІРЧІ

Науковий керівник:
д.філол.н., професор кафедри української
мови та прикладної лінгвістики
Юрій МОСЕНКІС

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри
української мови та прикладної лінгвістики
№ 16 від 5 червня 2026 року
Завідувач кафедри
к.філол.н., доцент **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ - 2026

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

- 1.1. Теоретичне осмислення поняття дискурсу в сучасній лінгвістиці
- 1.2. Особливості сучасного медійного дискурсу
- 1.3. Специфіка політичного дискурсу
- 1.4. Прагмалінгвістика як метод аналізу мовленнєвого впливу
- 1.5. Маніпулятивні стратегії та тактики в сучасному дискурсі
- 1.6. Кінодискурс як різновид сучасного медійного дискурсу
- 1.7. Вербальні та невербальні засоби комунікації у кінематографічному дискурсі

РОЗДІЛ 2. ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МАНІПУЛЯТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК У ФІЛЬМІ «I Care a Lot»

- 2.1. Кінодискурс фільму «I Care a Lot» у контексті сучасного медійного простору
- 2.2. Комунікативна характеристика персонажів фільму
- 2.3. Маніпулятивні стратегії у мовленні персонажів
- 2.4. Тактики психологічного та комунікативного впливу у фільмі
- 2.5. Лексико-стилістичні засоби реалізації маніпуляції
- 2.6. Синтаксичні, прагматичні та невербальні особливості маніпулятивного мовлення
- 2.7. Прагмалінгвістичний ефект маніпулятивного дискурсу та його вплив на глядача
- 2.8. Особливості функціонування оцінної лексики у фільмі «I Care a Lot»

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

У сучасному інформаційному суспільстві масова комунікація стала одним із ключових інструментів впливу на громадську думку, систему цінностей та моделі поведінки людей. Стрімкий розвиток медіа, цифрових технологій та нових каналів поширення інформації сприяв посиленню ролі дискурсивних практик у формуванні суспільних уявлень про політичні, соціальні та культурні процеси. За таких умов особливого значення набуває проблема мовленнєвого впливу та маніпуляції, оскільки саме через мову здійснюється конструювання певної картини світу, нав'язування оцінок, переконань і моделей інтерпретації реальності.

Одним із найефективніших засобів реалізації маніпулятивного впливу є медійний дискурс, який поєднує інформаційну, переконувальну та ідеологічну функції. У межах медійного простору особливе місце посідає кінодискурс, що поєднує вербальні та невербальні засоби комунікації й завдяки цьому має значний потенціал впливу на свідомість реципієнта. Кіно не лише відображає суспільні процеси, а й бере активну участь у формуванні соціальних уявлень та моделей поведінки. Саме тому дослідження маніпулятивних механізмів у кінематографічному дискурсі є актуальним напрямом сучасної лінгвістики.

Особливий інтерес для аналізу становить фільм «I Care a Lot» (2020), у якому проблема маніпуляції розкривається через систему міжособистісних, соціальних і владних відносин. Мовлення персонажів цього кінотвору демонструє широкий спектр стратегій і тактик впливу: від прихованого переконання та психологічного тиску до мовленнєвої агресії, залякування, маніпулятивної аргументації та створення хибних інтерпретацій дійсності. Це робить фільм цінним матеріалом для прагмалінгвістичного аналізу.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі маніпулятивних технологій у сучасному медійному просторі, необхідністю вивчення механізмів мовленнєвого впливу в медійному та політичному дискурсі, а також

недостатньою кількістю комплексних прагмалінгвістичних досліджень кінодискурсу як форми реалізації маніпулятивних стратегій.

Об'єктом дослідження є сучасний медійний політичний дискурс як сфера реалізації мовленнєвого впливу та маніпуляції.

Предметом дослідження виступають маніпулятивні стратегії, тактики та мовні засоби їх реалізації у фільмі «I Care a Lot».

Метою роботи є виявити маніпулятивні стратегії і тактики у сучасному медійному політичному дискурсі на матеріалі фільму «I Care a Lot» та визначення їх прагмалінгвістичних особливостей.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- розглянути основні трактування поняття дискурсу в сучасній лінгвістиці;
- охарактеризувати специфіку медійного та політичного дискурсу;
- визначити роль прагмалінгвістики у вивченні мовленнєвого впливу;
- дослідити основні маніпулятивні стратегії та тактики сучасного дискурсу;
- з'ясувати особливості кінодискурсу як складової сучасного медійного простору;
- проаналізувати комунікативні характеристики персонажів фільму «I Care a Lot»;
- виявити маніпулятивні стратегії та тактики у мовленні персонажів;
- дослідити лексико-стилістичні, синтаксичні та прагматичні засоби реалізації маніпуляції;
- визначити прагмалінгвістичний ефект маніпулятивного дискурсу та його вплив на глядача.

Методи дослідження зумовлені метою та завданнями роботи. У дослідженні використано метод дискурсивного аналізу, прагмалінгвістичний аналіз, контекстуально-інтерпретаційний метод, описовий метод, а також елементи лексико-семантичного та стилістичного аналізу.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про функціонування маніпулятивних стратегій у сучасному медійному дискурсі та розширенні досліджень кінодискурсу з позицій прагмалінгвістики. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів під час вивчення курсів із прагмалінгвістики, теорії дискурсу, медіалінгвістики, лінгвістики тексту, а також у майбутніх наукових дослідженнях, присвячених проблемам мовленнєвого впливу та маніпуляції.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розглянуто теоретичні засади дослідження маніпулятивного медійного дискурсу, у другому здійснено прагмативістичний аналіз маніпулятивних стратегій і тактик у фільмі «Care a Lot». У висновках узагальнено результати проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

У першому розділі кваліфікаційної роботи наведено теоретичні засади вивчення маніпулятивного дискурсу у сфері медіа. Тут викладені ключові теорії розуміння поняття «дискурс» у сучасному мовознавстві, окреслені притаманні риси медійного та політичного дискурсів, їхня функція у становленні громадської позиції та реалізації впливу на комунікацію. Значна увага зосереджена на прагмалінгвістичному підході як інструменті для аналізу вербальної взаємодії, а також на дослідженні механізмів вербальної маніпуляції, застосовуваних стратегій та тактик. Крім того, у цьому розділі подається опис головних мовних та прагматичних інструментів, які використовуються для втілення прихованого впливу у сучасному медіасередовищі.

1.1. Теоретичне осмислення поняття дискурсу в сучасній лінгвістиці

Термін «дискурс» в контексті лінгвістики вперше вжив американський лінгвіст і соціолог Зелліг Гарріс лише у 1952 році. Він трактував дискурс як послідовність пов'язаних між собою двох або більше речень, сказаних чи написаних однією чи декількома людьми у контексті однієї теми [1, с. 1-2].

Проблема дискурсу та дискурсивного аналізу посідає важливе місце у сучасній лінгвістичній науці, оскільки пов'язана з дослідженням мовлення як складного соціального, комунікативного та культурного явища. У світовому мовознавстві теорія дискурсу активно розвивається протягом кількох останніх десятиліть і охоплює широкий спектр наукових підходів, пов'язаних із прагматикою, соціолінгвістикою, психолінгвістикою та медіалінгвістикою.

Однак, дискурсивний аналіз в українській лінгвістиці почав інтенсивно розвиватися досить нещодавно, в другій половині XX та на початку XXI століття. [17, с. 19] Тому дана тема і сьогодні залишається однією з найбільш дискусійних напрямів мовознавчих досліджень. Попри значну кількість наукових праць, досі немає єдиного загальновизнаного трактування проблеми сутності дискурсу,

структури та методів аналізу. Це зумовлює актуальність подальших досліджень у цій сфері [16, с. 25].

У сучасному мовознавстві поняття «дискурс» найчастіше пов'язують із мовленням у процесі його безпосереднього функціонування в конкретній комунікативній ситуації. На відміну від тексту, який розглядається як завершений мовний продукт, дискурс охоплює не лише сам текст, а й умови його створення, комунікативні наміри мовця, соціальний контекст, взаємодію учасників спілкування та прагматичний вплив висловлювання на адресата. У лінгвістиці дискурс використовується для аналізу способів поєднання окремих речень у цілісну змістовну структуру. У цьому аспекті дискурс розглядається як зв'язане комунікативне утворення, яке виходить за межі окремого речення та формується завдяки смисловим, логічним і прагматичним зв'язкам між мовними одиницями. У системній лінгвістиці дискурс досліджується у взаємозв'язку з соціальними та ситуативними чинниками комунікації, що дає змогу простежити, як мовна організація залежить від типу комунікативної ситуації, соціального статусу учасників спілкування та мети мовленнєвої взаємодії.

Для психолінгвістики дискурс є важливим інструментом вивчення мовленнєвої поведінки людини, комунікативних стратегій і тактик, які використовуються у процесі спілкування. Завдяки дискурсивному аналізу дослідники мають можливість визначати способи мовного впливу, механізми переконання, особливості маніпуляції та психологічного контролю у комунікативному процесі. Крім того, дискурс активно вивчається у медіалінгвістиці, політичній лінгвістиці та прагмалінгвістиці, оскільки саме через нього реалізуються механізми формування суспільної думки, ідеологічного впливу та соціальної взаємодії [18, с. 124].

Поняття дискурс у сучасній гуманітарній науці є надзвичайно багатогранним і охоплює різні аспекти мовленнєвої діяльності людини. Його часто пов'язують із типами та формами мовлення, способами організації,

особливостями побудови повідомлення та характером взаємодії між учасниками спілкування.

Дискурс може реалізовуватися у формі монологу, діалогу, полілогу, наративу, публічного виступу чи риторичного звернення. Крім того, він характеризується певними стильовими та емоційно-прагматичними ознаками, зокрема може бути іронічним, переконувальним, конфліктним та маніпулятивним. Також дискурс розглядають як спосіб мовленнєвої репрезентації окремої особистості або певної соціальної групи. У цьому контексті дослідники говорять про індивідуальний, колективний, авторитарний, демократичний, особистісний чи інституційний дискурс. Такий підхід дозволяє аналізувати не лише мовні особистості комунікації, а й соціальні ролі, психологічні характеристики мовців, їхні комунікативні наміри та механізми впливу на адресата [2, с. 137].

Нерідко дискурс трактують і як різновид функціонального стилю мовлення або форму його реалізації в певній сфері суспільного життя. Тому Г. Почепцов, наприклад, виокремлює політичний, рекламний, літературний, газетний, театральний, кінодискурс, теледискурс, радіодискурс, паблік рілейшнз, релігійний дискурс [2, с. 138-139].

Кожен із них має власні комунікативні цілі, систему мовних засобів, прагматичні особливості та механізми впливу на аудиторію. Особливого значення у сучасному інформаційному суспільстві набуває медійний та політичний дискурс, оскільки саме через них здійснюється формування громадської думки, соціальних установок та ідеологічних моделей.

Крім того, поняття дискурсу активно використовується у літературознавстві та культурології, де його пов'язують із жанровими формами художньої літератури та специфікою авторського мовлення.

У лінгвістичній науці єдиного універсального визначення дискурсу не має. Це пояснюється складністю та багатофункціональністю цього явища. Тойн ван Дейк визначав дискурс, як складну й багатовимірну категорію,

межі якої залишаються доволі нечіткими. Саме тому багато дослідників наголошують на полісеміотичності цього поняття та різноманітності його трактувань у різних галузях науки. У сучасному мовознавстві дискурс перебуває на перетині тексту, контексту, комунікативної ситуації, функціонального стилю та соціокультурних умов мовлення. Така багатозначність свідчить про міждисциплінарний характер дискурсивних досліджень і підкреслює важливість подальшого вивчення дискурсу як одного з ключових понять сучасної лінгвістики [2, с. 138].

1.2. Особливості сучасного медійного дискурсу

Поява нового типу дискурсу, який у сучасному мовознавстві визначають як медійний дискурс або дискурс засобів масової інформації, зумовлена процесами глобалізації, активною інтернаціоналізацією інформаційного простору та стрімким розвитком сучасних телекомунікаційних технологій.

Розширення медіакомунікації, поширення цифрових платформ і зростання впливу масової інформації на суспільство сприяли формуванню, особливого комунікативного середовища, у межах якого медіа стали одним із головних інструментів соціального, політичного та психологічного впливу. Глобальна медіатизація зумовлена не лише стрімким розвитком комунікативних і технологічних засобів, а й глобальними змінами у способі життя сучасного суспільства. Зараз ми перебуваємо у безперервному інформаційному потоці, що формує постійну потребу в отриманні нових повідомлень, новин і комунікативного досвіду. Водночас розвиток цифрового середовища сприяв посиленню прагнення до публічної самопрезентації, демонстрації власної позиції, емоцій та оцінок через різноманітні медійні платформи. У наслідок цього медіа перетворилися не лише на джерело інформації, а й на простір активної соціальної взаємодії, впливу та формування суспільної свідомості.

У мовознавчих дослідженнях XX століття тексти засобів масової

інформації традиційно розглядали як складову публіцистичного стилю. Науковці переважно зосереджували увагу на аналізі лексичних, граматичних, синтаксичних та стилістичних особливостей газетних, журнальних і публіцистичних текстів, досліджуючи їхню структуру, мовні засоби виразності та специфіку впливу на читача. У центрі лінгвістичних студій перебували питання нормативності мовлення, стилістичної організації тексту, експресивності та функціонування мовних одиниць у масовій комунікації.

Проте розвиток інформаційного суспільства, поява нових каналів комунікації та стрімке поширення цифрових технологій спричинили суттєві зміни у підходах до вивчення мови медіа. Уже на початку XXI століття в мовознавстві формується системний підхід до аналізу масмедійної комунікації, у межах якого увага дослідників зміщується від окремого тексту до ширшого комунікативного простору. Саме в цей період активно розвивається теорія дискурсу та дискурсивного аналізу, що сприяє виникненню окремого напрямку досліджень, відомого як масмедійний або медійний дискурс [19, с. 201].

Медійний дискурс розглядається як складне поле масової комунікації, що охоплює різноманітні мовні практики, комунікативної ситуації та способи передачі інформації за допомогою сучасних медіа. До сфери його функціонування належать друковані видання, радіо, телебачення, інтернет-ресурси, соціальні мережі, мобільний зв'язок, реклама, цифрові платформи та кіноіндустрія. Важливою особистістю медійного дискурсу є його здатність не лише інформувати аудиторію, а й формувати суспільну думку, впливати на емоції, поведінку та систему цінностей адресата.

Особливого значення у сучасному медійному просторі набуває кінематограф, який поєднує вербальні, візуальні та психологічні засоби впливу. Художні фільми дедалі частіше виступають не лише формою розваги, а й інструментом репрезентації соціальних конфліктів, механізмів

влади, маніпуляції та контролю. Саме тому кінодискурс сьогодні є важливим об'єктом лінгвістичних і прагмалінгвістичних досліджень, оскільки дає змогу простежити особливості мовленнєвого впливу та реалізації маніпулятивних стратегій у сучасній медіакомунікації.

Ціннісна або аксіологічна функція є важливою у функціонуванні масмедійного дискурсу, адже формує оцінки навколишньої дійсності та визначає ставлення суспільства до певних подій, явищ і соціальних процесів. Саме медійний дискурс інтерпретує інформацію, як в кращу, так і в гіршу сторону, в результаті чого аудиторії, різним верствам населення, нав'язують певні оцінні моделі, норми поведінки та уявлення про соціально схвалюване або неприйнятне.

Аксіологічний аспект медійного дискурсу сприяє консолідації учасників комунікації довкола спільних ідеологічних, моральних чи соціальних орієнтирів, водночас забезпечуючи застосування цих моделей у суспільстві. На ціннісних характеристиках дискурсу і ґрунтуються політичні ідеології, соціальні міфи, стереотипи, колективні переконання та моделі масового сприйняття реальності. Тобто дискурс виступає не лише засобом комунікації, а й механізмом регулювання суспільної свідомості та формування певного способу бачення світу [3, с. 41].

Основою аксіологічної функції медійного дискурсу є система оцінних категорій. За їх допомоги визначають межі соціально прийнятного і неприйнятного. Найпоширенішими критеріями оцінювання виступають бінарні опозиції на кшталт добре/погано, правильно/неправильно, прийнятно/неприйнятно. Їх активно використовують у медійному просторі для впливу на емоції, поведінку та переконання аудиторії. Через такі оцінні конструкції медіа здатні формувати потрібне ставлення до певних осіб, подій або соціальних явищ, демонструючи тим самим маніпулятивний потенціал масової комунікації.

1.3. Специфіка політичного дискурсу

Політика є особливою сферою суспільного життя, яка безпосередньо пов'язана з владою та впливом на людей. Тому політичний дискурс розглядають як окремий вид дискурсу, який формується завдяки діяльності політичних інститутів.

Основна мета політичного дискурсу - це вплив на суспільну свідомість, переконати аудиторію та сформувані необхідні політичні оцінки й моделі поведінки. Суб'єкти влади використовують політичну комунікацію, щоб спонукати громадян до підтримки певних рішень, ідеологій, дій або соціальних позицій. Політичний дискурс не лише інформує суспільство, а й активно формує ставлення людей до політичних подій, явищ чи осіб. Це вдається завдяки різноманітним мовленнєвим стратегіям впливу та переконання [20, с. 103].

Дискурс зорієнтований на створення потрібного суспільного ставлення, вплив на громадянську думку та легітимізацію політичної влади. Оскільки, політичний дискурс виконує низку важливих функцій у суспільстві та є одним із головних інструментів впливу на масову свідомість, він, насамперед, реалізує функцію політичної пропаганди. Допомогає переконати та впливає за допомогою мовлення. Через політичну комунікацію формує певні погляди. Його активно використовують для нав'язування ідеологічних позицій, створення необхідного образу політичних діячів і впливу на поведінку аудиторії [4, с. 4].

Інструментальна функція політичного дискурсу пов'язана з боротьбою за владу, її здобуттям, утриманням і зміцненням. Політичні дії просувають власні ідеї, посилюють авторитет і впливають на думку суспільства через мовленнєві стратегії [21, с. 220].

Інформативна функція забезпечує поширення інформації про суспільно важливі події, політичні процеси, рішення влади та актуальні проблеми держави. Крім того, політичний дискурс контролює інформаційний простір, регулює способи подання інформації, акцентує

увагу на певних подіях та інтерпретує події. Тому політична комунікація часто є засобом маніпуляції суспільною свідомістю.

Політичний дискурс тісно пов'язаний із маніпулятивним впливом, оскільки саме в ньому найбільше реалізується маніпулятивний потенціал мови. Маніпуляція ґрунтується на використанні емоцій, страхів, очікувань і соціальних потреб аудиторії. Політичні суб'єкти активно застосовують переконання, нав'язування оцінок, створення ілюзії вибору та формування привабливих, але часто нереалістичних образів майбутнього. У результаті електорат нерідко стає об'єктом комунікативного впливу та інструментом боротьби за владу. Ефективність такого впливу значною мірою залежить від здатності політичного дискурсу створювати емоційно переконливі наративи та підтримати довіру аудиторії [5, с. 8-9] .

У сучасному медійному просторі засоби масової інформації активно виступають як інструмент політичного впливу та маніпуляції суспільною свідомістю. Для реалізації маніпулятивних стратегій медіа застосовують широкий спектр мовних, стилістичних і психологічних засобів, спрямованих на формування потрібного сприйняття політичних подій, осіб і явищ [5, с. 9].

Використання метафор, алегорій та символічних образів - це один з найефективніших інструментів політичного впливу. Завдяки таким мовним засобам створюються нові політичні асоціації, змінюється сприйняття суспільством окремих політичних процесів і формується нова система символів, яка відповідає актуальним політичним умовам. Метафоричне мовлення допомагає приховувати реальні наміри, емоційно впливати на аудиторію та спрощувати складні політичні явища для масового сприйняття.

Важливу роль у політичному маніпулюванні відіграють спеціально сконструйовані медійні тексти, метою яких є не лише передача інформації, а й нав'язування певної інтерпретації подій. Такі тексти здатні зміщувати

акценти, відволікати увагу аудиторії від важливих проблем і формувати вигідну для замовника громадянську думку. Окрім цього, у політичному дискурсі активно використовують чутки, політичні анекдоти, лозунги, мовні кліше та ярлики, які спрощують сприйняття інформації та посилюють емоційний вплив на аудиторію. Поширеним засобом маніпуляції є також використання аббревіатур і спеціальної політичної лексики, яка нерідко незрозумілою для широкого кола реципієнтів, але створює враження авторитетності та професійності. Сукупність таких мовних засобів дозволяє медіа не лише інформувати суспільство, а й ефективно впливати на масову свідомість, формуючи необхідні політичні оцінки та поведінкові моделі [5, с. 9].

1.4. Прагмалінгвістика як метод аналізу мовленнєвого впливу

У сучасній лінгвістиці важливе місце посідає поняття прагматичної компетентності, яке пов'язане зі здатністю людини ефективно використовувати мовні засоби відповідно до конкретної комунікативної ситуації. У контексті вивчення іноземної мови прагматична компетентність передбачає не лише знання граматичних правил чи словникового запасу, а й уміння правильно інтерпретувати мовлення співрозмовника, врахувати соціальний контекст спілкування, комунікативні наміри та досягнення необхідного мовленнєвого впливу. Вона забезпечує здатність будувати доречні висловлювання, адекватно реагувати у процесі комунікації та використовувати мовлення як інструмент взаємодії і впливу [6, с. 154].

У межах дослідження комунікативної компетентності було розроблено низку теоретичних моделей, які по-різному трактують структуру мовленнєвих умінь та місце прагматичного компонента у процесі комунікації. Однією з найвідоміших є модель Канале, створена на концепції Д. Хаймса та Л. Бахмана [7, с. 14]. Ця модель суттєво вплинула на розвиток сучасної лінгвістики, прагматики та методики викладання іноземних мов [6, с. 154].

Згідно з концепцією Канале, комунікативна компетентність складається з кількох взаємопов'язаних компонентів. Першим є граматична компетентність, яка охоплює знання мовної системи, зокрема граматики, синтаксису, фонетики, лексики та орфографії. Це необхідно для правильного формування висловлювань. Другим компонентом виступає соціолінгвістична компетентність, що передбачає здатність використовувати мову відповідно до соціального контексту, статусу співрозмовників, ситуації спілкування та комунікативної мети [6, с. 154-155].

Особливе значення має дискурсивна компетентність, яка забезпечує вміння будувати логічно зв'язані, цілісні та когерентні тексти. Саме вона дозволяє поєднувати окремі мовні елементи у завершене комунікативне повідомлення, враховуючи змістові та прагматичні зв'язки між висловлюваннями. Окремим складником є стратегічна компетентність, що включає використання вербальних і невербальних стратегій для підтримування комунікації, подолання труднощів у спілкуванні та посилення впливу мовлення на адресата. Хоча у моделі Канале ці моделі розглядаються окремо, на практиці вони тісно взаємодіють між собою. Прагматична компетентність у цій концепції не виокремлюється як самостійний компонент, однак реалізується через соціолінгвістичний та дискурсивний аспекти комунікації. Важливим є те, що мовлення розглядається не лише як система граматично правильних конструкцій, а як інструмент соціальної взаємодії, впливу та досягнення комунікативної мети [22, с. 28].

Паравербальні засоби комунікації є предметом дослідження окремого напрямку комунікативної лінгвістики - паралінгвістики. Формування цієї науки як самостійної дисципліни відбувалося у 50-60-х роках XX століття в межах американської антрополінгвістики. Значний внесок у розвиток

паралінгвістичних досліджень зробили Е. Сепір, Дж. Болінджер, А. Хілл, А. Браун та інші дослідники [26, с. 204].

Паралінгвістика вивчає додаткові невербальні та паравербальні засоби, які супроводжують усне мовлення та впливають на його сприйняття. До таких засобів належать інтонація, тембр голосу, темп мовлення, паузи, міміка, жести, погляд, пози та інші невербальні сигнали. Вони виконують важливу комунікативну функцію, оскільки не лише доповнюють вербальне повідомлення, а й уточнюють його зміст, підсилюють емоційне забарвлення висловлювання, передають ставлення мовця та допомагають уникати комунікативних непорозумінь. Завдяки паравербальним засобам мовлення набуває більшої експресивності, переконливості та психологічного впливу на адресата [7, с. 622].

Особливого значення паравербальні елементи набувають у медійному та кінодискурсі, де комунікативний вплив реалізується не лише через слова, а й через інтонаційні, емоційні та візуальні компоненти. У художніх фільмах саме поєднання вербальних і невербальних засобів дозволяє створювати психологічну напругу, демонструвати приховані наміри персонажів і реалізовувати маніпулятивні стратегії. Інтонація, паузи, міміка чи зміна тону можуть суттєво змінювати сприйняття реплік та посилювати прагматичний ефект мовлення.

У моделі комунікативної компетентності Бахмана мовна компетентність розглядається як складна багаторівнева система, що охоплює різні аспекти мовленнєвої діяльності. Дослідник поділяє її на організаційну та прагматичну компетентності, підкреслюючи важливість не лише знання мовної системи, а й уміння ефективно використовувати мову в реальних комунікативних ситуаціях.

Граматична компетенція пов'язана зі знанням лексики, граматики, синтаксису, фонетики та інших мовних норм, необхідних для побудови правильних висловлювань. Текстова компетенція забезпечує здатність

створювати логічно структуровані, зв'язні і цілісні тексти, дотримуючись принципів когезії та когерентності. Саме завдяки цьому компоненту мовець висловлюється зрозуміло і стає комунікативно ефективним. Окреме місце у моделі Л. Бахмана посідає прагматична компетентність, яка охоплює мовленнєву та соціолінгвістичну компетенції. Вона передбачає здатність використовувати мовні засоби відповідно до конкретної ситуації спілкування, враховуючи соціальний контекст, статус співрозмовників, комунікативні наміри та прагматичний ефект висловлювання. Бахман підкреслює, що ефективність мовлення залежить від уміння мовця обирати відповідні мовні стратегії та адаптувати висловлювання до конкретної комунікативної ситуації [6, с. 155].

Аналіз порядку слів у межах прагматичного підходу передбачає вихід за межі суто прагматичного опису речення та спрямований на виявлення комунікативних інтенцій мовця, його впливу на адресата. Визначення ролі порядку слів як засобу мовленнєвого впливу потребує ґрунтування на положення прагматики, які пояснюють, як у конкретному контексті мовець передає оцінки, емоції, ставлення та комунікативні наміри через структуру висловлювання [8, с. 58].

1.5. Маніпулятивні стратегії та тактики в сучасному дискурсі

У межах соціального та культурного простору інформація виконує не лише інформативну, а й впливову функцію. За допомогою мовлення, медіа здатні акцентувати увагу на окремих подіях, приховувати або змінювати смислові акценти, створювати позитивні чи негативні образи та впливати на процес ухвалення рішень аудиторією. Лінгвістичні стратегії ефективно реалізують комунікативні наміри адресата. Реалізація стратегій відбувається через конкретні мовленнєві тактики, які включають використання оцінної лексики, риторичних запитань, повторів, емоційно забарвлених конструкцій, імперативів, мовних кліше та інших засобів мовленнєвого впливу.

Лінгвістичні маніпуляції цілеспрямовано впливають на свідомість сприйняття та емоційний стан людини за допомогою мовних засобів. Їх основна мета полягає у формуванні певних уявлень, оцінок і поведінкових реакцій шляхом прихованого або непрямого комунікативного впливу. Використовуючи різноманітні мовленнєві стратегії, мовець може створювати ілюзорне або викривлене сприйняття дійсності, нав'язувати потрібні інтерпретації подій та впливати на процес прийняття рішень. У наслідок того, що механізми лінгвістичної маніпуляції реалізуються через добір лексики, емоційно забарвлені конструкції, риторичні висловлювання, акцентування або замовчування певної інформації, адресат нерідко сприймає нав'язані оцінки як об'єктивні або власні переконання [9, с. 66].

Ефективність маніпулятивного впливу значною мірою залежить від різноманітності та гнучкості засобів, які використовуються у процесі комунікації. Чим ширший арсенал мовленнєвих, психологічних і прагматичних прийомів застосовує адресант, тим вищою є ймовірність успішного впливу на свідомість адресата. Маніпулятивний вплив є найбільш результативним тоді, коли він не має відкритого нав'язливого або вираженого політичного характеру, а апелює до повсякденних потреб, емоцій і цінностей аудиторії [27, с. 51]. Саме прихований характер маніпуляції дозволяє ефективніше впливати на свідомість людини, оскільки адресат часто не усвідомлює самого факту впливу та сприймає нав'язані ідеї як власні переконання. Люди схильні сприймати інформацію вибірково, надаючи перевагу тим повідомленням, які підтверджують їхні власні погляди та уявлення про дійсність. Інформація, що суперечить цим переконанням, часто ігнорується або не викликає довіру. Саме тому для успішного маніпулятивного впливу інформація повинна подаватися у формі, яка враховує когнітивні, психологічні та соціокультурні особливості аудиторії. Ефективна маніпуляція передбачає здатність спрямовувати

процес інтерпретації інформації у потрібному напрямі, формуючи у адресата необхідні оцінки та висновки.

Успішність такого впливу значною мірою залежить від уміння змінювати або коригувати пізнавальні орієнтири людини, впливаючи на її внутрішнє переконання. Саме тому найрезультативнішою формою маніпуляції є та, за якої адресат самостійно доходить до потрібних висновків, вважаючи їх власним рішенням [10, с. 36-37].

Інструменти політичного маніпулювання можуть бути класифіковані за різними критеріями залежно від характеру впливу, засобів реалізації та сфер застосування. Передусім їх поділяють за відповідністю чинному законодавству на ті, що здійснюються в межах правового поля, та ті, що виходять за його межі або частково не регулюються нормативними актами. Такий поділ дозволяє враховувати ступінь легітимності комунікативних практик у політичному дискурсі.

За характером впливу виокремлюють прямі та непрямі (приховані) інструменти маніпуляції. Прямі форми передбачають відкритий вплив на адресата через заклики, оцінні судження або чітко виражені інтенції, тоді як непрямі базуються на прихованому нав'язуванні смислів, емоційних акцентів та інтерпретацій [23, с. 52].

За функціональним призначенням інструменти політичного впливу поділяються на PR-технології та агітаційні засоби. PR спрямований на формування позитивного іміджу політичних суб'єктів, підтримку довіри та керування громадською думкою, тоді як агітація безпосередньо орієнтована на спонукання до певної політичної дії, вибору або утримання від нього.

Окремим критерієм є рівень комунікативного впливу, за яким виділяють міжособистісні, групові та масові форми маніпуляції. Це дозволяє враховувати масштаб аудиторії та як вона сприймає інформацію. Крім того, інструменти політичного маніпулювання класифікують залежно від носія інформації, зокрема на ті, що реалізуються через друковані,

електронні, зовнішні та інші медійні канали. У сукупності такі засоби утворюють складну систему комунікативного впливу, яка активно використовується у сучасному політичному дискурсі [10, с. 38].

На думку Р. Тимофєєва, одним із ключових механізмів впливу на реципієнта у політичному дискурсі є переконання, яке передбачає поступову трансформацію його звичної картини світу та формування нових оцінок і установок. Такий вплив часто має прихований характер і спрямований на зміну способу інтерпретації реальності адресатом, що робить переконання важливим інструментом маніпулятивної комунікації. У межах реалізації функції переконання дослідник виокремлює низку вербальних засобів впливу, характерних для політичного дискурсу. Серед них важливе місце посідає пряма декларація, яка дозволяє чітко й однозначно формулювати позицію мовця.

Ефективним засобом також є апеляція до авторитетних осіб, що підсилює довіру до висловленої інформації та сприяє її легітимації. До поширених прийомів належать прямі номінації, спрямовані на підсилення позитивних характеристик «своїх» або негативних рис опонентів, а також повтори, які акцентують ключові ідеї та сприяють їх закріпленню у свідомості реципієнта.

Значну роль відіграють імперативні конструкції та засоби модальності, що дозволяють прямо або опосередковано регулювати поведінку та оцінки адресата. Окремо слід відзначити використання займенників «ми» та «наш», які створюють ефект спільності позицій мовця та аудиторії, формуючи відчуття єдності та залученості. Крім того, важливим засобом переконання є цитування, яке використовується для підсилення аргументації та надання висловлюванням більшої достовірності й переконливості [9, с. 66].

1.6. Кінодискурс як різновид сучасного медійного дискурсу

Кінодискурс є важливою складовою сучасного медіапростору, що функціонує як соціальний, комунікативний і культурний інструмент впливу на масову аудиторію. Починаючи з кінця XX століття, кіно активно включається в процеси медіатизації, формуючи специфічні медіапрактики та сприяючи розвитку кінокомунікації як окремого явища сучасної культури [24, с. 11].

Інтеграція медійного та кінодискурсу безпосередньо пов'язана з етапами розвитку медіатизації. Кінематограф у цьому контексті розглядається як приклад первинної медіатизації, оскільки від моменту свого виникнення він функціонує не лише як форма розважальної індустрії, а й як складна комунікативна система, що формує комунікативний простір між учасниками [24, с. 23].

Кіно виступає ключовим медіумом, через який передаються ідеї, емоції та цінності, а також здійснюється вплив на культурну свідомість за допомогою сюжету, наративу та візуалу. У добу сучасної медіатизації кінодискурс водночас стає і суб'єктом, і об'єктом медіапроцесів: з одного боку, він активно впливає на формування культурного середовища, а з іншого - сам включений в ширший медіаландшафт через створення комунікаційних кампаній навколо фільмів і персонажів, що формує явище кінокомунікації. Первинна медіатизація є притаманною кіно з його появи, тоді як вторинна розвивається в умовах сучасної глибинної медіатизації початку XXI століття [28, с. 712].

У цьому контексті М. Карлон виокремлює три рівні медіатизації: традиційні масмедіа (телебачення, радіо, кіно, преса), які формують інформаційну картину світу через контроль контенту; цифрові платформи соціальних мереж, що забезпечують масову участь користувачів у створенні та поширенні контенту й трансформують публічний комунікативний простір; а також «підпільні» комунікаційні сервіси, орієнтовані на

приватний обмін інформацією та значеннями між користувачами [11, с. 152].

Кінодискурс суттєво вплинув на розвиток сучасного способу мислення, запровадивши новий тип семіотичної організації змісту, що базується на принципі монтажного поєднання елементів. Монтаж як художній прийом передбачає зіставлення кадрів, які в реальності не обов'язково пов'язані між собою, проте у сприйнятті глядача утворюють логічні або причинно-наслідкові зв'язки. Людина автоматично інтерпретує послідовність зображень як цілісну смислову структуру, навіть якщо між ними відсутній безпосередній зв'язок у реальності. Такий принцип поєднання фрагментів значно розширив виражальні можливості кіномистецтва та вплинув на інші культурні практики, зокрема літературу, де монтажні прийоми почали використовуватися як спосіб зокрема літературу, де прийоми монтажу почали використовуватися як спосіб організації наративу.

Кінодискурс класифікують за кількома основними критеріями. За змістом розрізняють художній (ігровий) та документальний кінодискурс; при цьому документальне кіно, за Р. Адріан, розглядається як «майстерно сконструйоване штучне відображення реальності».

Окремо кінодискурс диференціюють за жанром і орієнтацією на аудиторію, виокремлюючи драматичний, комедійний, психологічний, детективний, історичний, молодіжний, анімаційний та інші різновиди [12, с. 100].

1.7. Вербальні та невербальні засоби комунікації у кінематографічному дискурсі

Вербальне вираження реалізується через мовні засоби, тоді як невербальне передається за допомогою міміки, жестів, інтонації, погляду та пантоміміки. У процесі комунікації невербальні засоби часто є більш виразними та природними, оскільки емоційний стан людини не завжди

можна повністю передати словами. Саме емоції значною мірою впливають на мовлення людини, визначаючи вибір мовних засобів, спосіб подачі інформації та характер комунікативного впливу [13, с. 176].

У сучасній психолінгвістиці семіотично неоднорідні тексти визначають як креолізовані. Під креолізованим текстом розуміють складну комунікативну структуру, що поєднує вербальні та невербальні компоненти. У широкому значенні креолізовані тексти розглядаються як багаторівневі семіотичні утворення, у яких поєднуються різні способи передачі інформації. Вони базуються не лише на природній або штучній мові в усній, письмовій чи друкованій формах, а й на інших знакових системах, до яких належать візуальні образи, музика, жести, міміка, танець, звукові та навіть сенсорні елементи [25, с. 44].

Прикладами креолізованих текстів є телевізійні програми, рекламні повідомлення, плакати, засоби візуальної агітації, кінодискурс та інші форми масової комунікації, у яких вербальні й невербальні елементи функціонують як єдина система впливу [14, с. 1].

Кінематографічний дискурс є особливою формою комунікації, у якій вербальні та невербальні засоби взаємодіють і доповнюють одне одного. Невербальні засоби здатні передавати приховані емоції, психологічний стан персонажів і підтекст комунікації без використання слів. Погляд, пауза, зміна інтонації чи положення тіла нерідко мають більший вплив, ніж вербальний зміст сказаного. Завдяки цьому кінематограф створює ефект емоційної достовірності та залучає глядача до процесу розвитку подій і поведінки героїв.

Водночас вербальні засоби в кінодискурсі виконують не лише інформативну, а й прагматичну функцію. Через мовлення персонажів реалізуються комунікативні наміри, мовленнєвий вплив, переконання, маніпуляції та психологічний тиск. Особливе значення має лексичний вибір, стилістичне забарвлення реплік, повтори, риторичні конструкції та

емоційно марковані висловлювання, які допомагають розкривати характери персонажів і формувати висловлювання, які допомагають розкривати характери персонажів і формувати ставлення глядача до них.

РОЗДІЛ 2. ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МАНІПУЛЯТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК У ФІЛЬМІ «I Care a Lot»

2.1. Кінодискурс фільму «I Care a Lot» у контексті сучасного медійного простору

Кінодискурс сьогодні розглядається як окремий і багатокомпонентний вид дискурсу, що поєднує мовні, візуальні, психологічні та соціокультурні елементи. Кіно здатне не лише відображати реальність, а й формувати певні уявлення про неї. Важливість кінодискурсу зумовлена тим, що сучасне кіно стало невід'ємною частиною медійного простору та масової культури. Саме тому дослідження кінодискурсу набуває особливої актуальності у сучасній лінгвістиці, прагмалінгвістиці та медіакомунікації. Аналіз англomовного й україномовного кінематографа дозволяє простежити особливості реалізації комунікативного впливу на лексичному, семантичному та структурному рівнях, а також виявити мовні механізми формування маніпулятивного ефекту [15, с. 173].

Фільм «I Care a Lot» є яскравим прикладом сучасного медійного продукту, у якому поєднуються елементи психологічного трилера, соціальної сатири та маніпулятивного дискурсу. Стрічка порушує проблеми влади, фінансового контролю, юридичних маніпуляцій та моральної деградації суспільства. Фільм демонструє механізми впливу через характери та поведінку персонажів, їхні мовленнєві прояви та особливості комунікації, які функціонують не лише на міжособистісному рівні, а й у ширшому соціальному та медійному контексті. Важливу роль відіграють не лише репліки персонажів, а й те, як вони сказані, який підтекст насправді стоїть за цією фразою. Інтонації, які використовують персонажі, паузи в моментах сприйняття, міміка в контексті сцени, жести, які супроводжують сцену, музичний супровід, монтаж, кольорова гама та побудова кадру. Саме поєднання всіх цих елементів створює необхідний емоційний ефект і

формує у глядача певне ставлення до персонажів та подій. У стрічці простежується постійна гра між зовнішньою картинкою «правильністю» дій героїв і їхньою справжньою мотивацією, що посилює маніпулятивний характер кінодискурсу. Маніпуляція у фільмі подається як соціально легітимний механізм. Головна героїня Марла Грейсон використовує юридичну систему, медичні установи та суспільну довіру як інструменти власного збагачення. При цьому її діяльність зовні виглядає законною та навіть соціально корисною. Така модель репрезентації демонструє, як сучасний медійний дискурс може маскувати насильство, контроль і психологічний тиск під турботу, професіоналізм та успішність.

Через мовлення та поведінку Марли Грейсон формується образ людини, яка сприймає соціальні зв'язки як боротьбу за виживання, де існують лише «хижаки» та «жертви». Подібна риторика є характерною для сучасного медійного дискурсу, який часто романтизує агресивність, владу та безкомпромісність. *«Чесність - це жарт, вигаданий багатіями, щоб решта залишалися бідними. Я була бідною. Мені не сподобалося. Тому що в світі є два типи людей. Люди, які беруть. І ті, у кого беруть. Хижаки і добича. Леви і ягнята. Мене звуть Марла Грейсон, і я не ягня. Я чортова левиця».* З цієї репліки Марли Грейсон починається фільм, і вона є ключовою для розуміння її комунікативної стратегії та загальної ідеології, яку вона транслює у фільмі «I Care a Lot». У межах кінодискурсу - це концентрат її маніпулятивного світогляду, побудованого на радикальному поділі людей і виправданні власної аморальної поведінки. З прагматичної точки зору ця цитата побудована як риторично сильна самопрезентація. Марла використовує різкі опозиції («багаті» і «бідні», «беруть» і «віддають», «хижаки» і «жертви»), що спрощує складну соціальну реальність до чорно-білої моделі. Така редукція є типовим прийомом маніпулятивного дискурсу, оскільки дозволяє нав'язати адресату чітку інтерпретацію світу без альтернативних варіантів.

Використання метафори хижацтва *«леви і ягнята»* переносить соціальні відносини у площину природного добору. Це створює ілюзію «природності» насильства та домінування, ніби моральні норми втрачають значення, а виживання залежить лише від сили та агресії. Таким чином відбувається легітимація маніпулятивної поведінки як нібито закономірної та виправданої. Окремо варто звернути увагу на фінальну самохарактеристику (*«Я не ягня. Я левиця»*). Це не просто самоідентифікація, а прагматичний акт самолегітимації влади. Через цю формулу Марла закріплює за собою позицію домінування та демонструє прийняття агресивної моделі соціальної взаємодії. У контексті кінодискурсу це підсилює її образ як маніпулятора, який свідомо відкидає етичні обмеження. Через вербальні засоби формується ідеологічна основа персонажа, що виправдовує маніпуляцію, психологічний тиск і соціальну експлуатацію

2.2. Комунікативна характеристика персонажів фільму

Комунікативна поведінка персонажів фільму є одним із головних інструментів розкриття їхніх характерів і водночас механізмом реалізації маніпулятивного впливу. Система владних відносин між персонажами вибудовується через різні способи мовлення, інтонації, вибір лексики та загальну стратегію спілкування. Головна героїня Марла Грейсон вирізняється максимально раціоналізованою та холодною комунікативною манерою. Вона рідко демонструє емоції, натомість використовує стриману, впевнену і часто юридично забарвлену лексику. Її мовлення побудоване так, що вона справляє враження професіонала своєї справи та завжди тримає ситуацію під контролем. Важливо, що Марла майже ніколи не сумнівається, її висловлювання зазвичай категоричні та завершені за змістом. Це формує ефект комунікативного домінування, коли співрозмовник опиняється в позиції слабшого. Окремою рисою її комунікації є поєднання ввічливої форми з агресивним змістом. Зовні вона може звучати спокійно або навіть

доброзичливо, але прагматичний зміст її реплік спрямований на контроль, обмеження свободи іншого або нав'язування рішень. Така невідповідність між формою і змістом є однією з базових ознак маніпулятивного мовлення.

Інший важливий персонаж, Роман Луньов, демонструє протилежний тип комунікативної поведінки. Його мовлення більш імпульсивне, емоційно насичене та агресивне. Якщо Марла використовує контроль через холодну раціональність, то Роман діє через страх, тиск і відверте домінування. Його репліки часто короткі, різкі, з елементами погроз або категоричних вимог, що підсилює його образ антагоніста. Особливо показовими є комунікативні взаємодії між цими двома персонажами, де відбувається зіткнення двох різних стратегій впливу: прихованої маніпуляції та відкритої агресії. У таких сценах мовлення стає інструментом боротьби за контроль над ситуацією, а не просто засобом обміну інформацією.

Другорядні персонажі, зокрема співробітники соціальних служб, лікарі та представники судової системи, здебільшого представлені через формалізовану, шаблонну комунікацію. Їхнє мовлення часто нейтральне, стандартизоване і бюрократичне, що створює ефект відчуження та полегшує маніпуляцію з боку головної героїні. Мовна формальність системи стає однією з умов, які дозволяють реалізувати маніпулятивні схеми у фільмі.

«Турбота полягає не в тому, що вона хоче, а в тому, що і необхідно. Я потурбуюсь про неї краще родичів, адже я не маю особистого інтересу. Я роблю те, що необхідно вашій мамі». Ця цитата Марли Грейсон ілюструє її комунікативну стратегію, яка базується на підміні понять і створенні ілюзії легітимної турботи. У першому реченні відбувається чітке зміщення акценту з бажань людини на її необхідні потреби. Марла фактично позбавляє іншу особу права на власний вибір, підмінюючи його власною інтерпретацією. Це типовий прийом патерналістської риторики, коли мовець позиціонує себе як той, хто «краще знає», що потрібно іншому. Далі вона підсилює ефект довіри через твердження про відсутність особистого

інтересу. З прагмалінгвістичної точки зору це є маніпулятивною тактикою самолегітимації: мовець конструює образ об'єктивності та незацікавленості, хоча насправді її дії мають чітку матеріальну вигоду. Останнє речення завершує комунікативний акт фразою *«я роблю те, що необхідно»*, що закріплює її позицію як єдиного легітимного інтерпретатора ситуації. Тут простежується стратегія комунікативного домінування: Марла не залишає сумніву, заперечення чи альтернативної думки, тим самим повністю контролює інтерпретацію реальності.

2.3. Маніпулятивні стратегії у мовленні персонажів

Маніпуляція у фільмі «I Care a Lot» не відкрита і не одразу очевидна, навпаки, вона часто маскується під турботу, професійність або навіть раціональне рішення. Саме тому мовлення персонажів тут є ключовим інструментом впливу. Через слова персонажі не лише взаємодіють, а й вибудовують зв'язки влади, контролюють ситуацію та формують вигідну для себе картину реальності. При цьому маніпулятивні стратегії у фільмі не обмежуються лише псевдотурботою чи психологічним тиском, а є значно ширшими і часто переплітаються між собою, утворюючи цілісну систему мовленнєвого та комунікативного контролю. Марла Грейсон постійно використовує стратегію псевдотурботи. Вона говорить спокійно, впевнено, іноді навіть м'яко, але зміст її висловлювань фактично позбавляє іншу людину права на власне рішення. Її турбота - це не прояв емпатії, а інструмент контролю. Негативні дії подаються як необхідна допомога, через це виникає ефект підміни. Марла використовує стратегію легітимізації, тобто постійно апелює до закону, процедур, офіційних правил. Вона створює враження, що її дії не просто допустимі, а єдині правильні в межах системи. Така риторика знімає з неї моральну відповідальність і переносить акцент на правильність процесу. У результаті маніпуляція виглядає як звичайна бюрократична процедура.

«І так, я плачу сама собі, адже піклування - це моя робота. Це моя професія. Я цим займаюся цілий день, кожен день - турбота. Я піклуюся про тих, хто потребує захисту. Захисту від апатії, захисту від власної гордості. І дуже часто - захисту від власних дітей». Марла вибудовує образ узаконеного рятівника, який діє не з особистої вигоди, а з професійного обов'язку. Повторення слова «турбота» і підкреслення регулярності («*цілий день, кожен день*») створює ефект рутинності та нормальності її дій, ніби вони є соціально необхідною функцією. Турбота тут не має нічого спільного з емпатією чи добровільною допомогою. Вона переосмислюється як інструмент контролю над іншою людиною. Формулювання «*потребують захисту*» і далі уточнення «*від апатії, гордості, власних дітей*» демонструє, що Марла фактично привласнює право визначати, що є проблемою для іншої людини. Також у цій цитаті працює стратегія делегітимізації інших. Родичі та навіть діти підопічних подаються як потенційна загроза, а не як природне соціальне оточення. Таким чином Марла створює опозицію «я як професійний захисник» проти «інших як джерела небезпеки». Це дозволяє їй виправдати втручання в приватне життя людей і водночас зміцнити власну роль як єдиного компетентного суб'єкта.

Показовою є стратегія емоційного відчуження. У спілкуванні з підопічними Марла уникає емпатійної лексики і замінює її холодними формулюваннями. Наприклад, замість пояснення чи співчуття вона використовує нейтральні фрази про «стан пацієнта», «необхідний догляд», «рішення суду». Це створює дистанцію між нею та людьми, яких вона контролює, і знижує рівень критичного сприйняття з їхнього боку.

В сцені, де Марла Грейсон забирає Дженніфер Петерсон звучить фраза: «*Якщо ви вважаєте, що трапилася помилка, повідомте про це в суд. Але зараз, пропоную тимчасово поїхати зі мною в центр по догляду, і якщо це справді помилка, розберемося з нею там*». Марла залишає людині право

на заперечення, однак це право виведене за межі реального впливу, оскільки всі ключові рішення вже фактично прийняті. З прагматичної точки зору тут працює стратегія псевдовибору. Конструкція *«якщо ви вважаєте, що трапилася помилка»* формально визнає можливість іншої думки, але одразу переносить її в абстрактну юридичну площину (*«повідомте про це в суд»*), яка в момент мовлення не є доступною для адресата. Таким чином відбувається відтермінування заперечення, що в реальності унеможливлює спробу опору. Далі фраза *«пропоную тимчасово поїхати зі мною»* містить ключовий маніпулятивний маркер, де Марла чітко наголошує слово *«тимчасово»*. Це класичний прийом пом'якшення примусу: жорстка дія (фактичне позбавлення свободи) подається як короточасний, безпечний і контрольований крок. Лексема *«тимчасово»* виконує функцію зниження тривожності та створення ілюзії зворотності ситуації. Також важливо, що Марла використовує стратегію раціоналізації, *«якщо це справді помилка, розберемося з нею там»*. Вона ніби пропонує логічний і справедливий механізм перевірки, але насправді цей механізм контролюється не адресатом, а нею самою. Це створює ефект замкненого кола, де будь-яке заперечення вже включене в систему, яка його нейтралізує. Стратегія раціоналізації проявляється у постійному виправданні морально сумнівних дій через логіку вигоди або системної необхідності. У фільмі чітко простежується стратегія психологічної ізоляції. Персонажі системи постійно використовують формальні, відсторонені конструкції, які фактично позбавляють людину суб'єктності. Наприклад, замість звернення до особи як до індивіда звучать узагальнені формули про *«підопічного»*, *«пацієнта»*. Це знеособлення поступово знижує здатність людини чинити опір.

За допомогою стратегії контрольованої впевненості Марла майже ніколи не використовує сумнів або відкриті запитання. Її мовлення побудоване так, ніби всі рішення вже прийняті. Наприклад, у ситуаціях

конфлікту вона не обговорює варіанти, а подає свою позицію як єдине вирішення проблеми. Це створює ефект мовленнєвого тиску, коли співрозмовник психологічно «погоджується» ще до будь-якої аргументації.

«-Ти руйнуєш нам життя.

-Я роблю свою роботу.»

Цей діалог є прикладом зіткнення емоційного опору жертви з раціоналізованою позицією маніпулятора. Репліка *«ти руйнуєш нам життя»* належить до емоційно маркованого мовлення, яке апелює до моральної оцінки ситуації. Це спроба повернути комунікацію в площину людських цінностей, емпатії та відповідальності. Однак у межах дискурсу Марли цей тип висловлювання не має впливу, оскільки вона свідомо виводить себе за межі моральної інтерпретації подій. Відповідь *«я роблю свою роботу»* є ключовим елементом стратегії раціоналізації та деемоціоналізації. Марла не заперечує сам факт шкоди, але повністю нейтралізує його значення через апеляцію до «професійного обов'язку». Таким чином відбувається підміна моральної відповідальності функціональною: замість «я завдаю шкоди» з'являється «я виконую обов'язок». З прагмалінгвістичної точки зору це типовий приклад зняття особистої відповідальності через інституційний дискурс. Мовець ніби перестає бути індивідуальним суб'єктом і виступає як представник системи, що виконує «роботу». У результаті етичний вимір конфлікту повністю витісняється процедурним.

«-Ви зможете взяти її під свою опіку? Знаю, у вас вже багато підопічних.

-Так, Ваша честь, якщо ви хочете, щоб я піклувалася про неї, я буду піклуватися.»

Тут поєднуються стратегія формальної ввічливості, псевдозгоди та прихованого нав'язування рішення. Репліка *«Ви зможете взяти її під свою опіку? Знаю, у вас вже багато підопічних»* на перший погляд виглядає як нейтральне уточнення, однак фактично вона виконує функцію м'якого

тиску. Через смислове наголошення на «багато підопічних» створюється прихована оцінка компетентності Марли, яка ніби то ставиться під сумнів. Це типовий прийом непрямой маніпуляції, коли сумнів подається не як пряме звинувачення, а як турботливе застереження. У прагматичному плані це вже задає конфліктну взаємодію. Відповідь Марли *«Так, Ваша честь, якщо ви хочете, щоб я піклувалася про неї, я буду піклуватися»* демонструє стратегію контрольованої згоди або псевдопогодження. Вона формально приймає умову співрозмовника, однак переформулює її так, щоб закріпити власну позицію, що вона єдина може виконати цю гідну і важливу місію. Важливим є повтор дієслова «*піклуватися*», яке тут виконує не стільки інформативну, скільки легітимізуючу функцію, воно підміняє поняття контролю поняттям турботи.

2.4. Тактики психологічного та комунікативного вливу у фільмі

Персонажі фільму не просто взаємодіють між собою, а постійно намагаються контролювати поведінку, рішення і навіть сприйняття реальності інших людей. Тактика створення ілюзії безпеки проявляється тоді, коли Марла Грейсон використовує спокійний тон, формально коректні формулювання та «турботливу» лексику для опису ситуацій, які насправді є критичними для жертви. Наприклад, поїздка до «центру догляду» подається як тимчасовий і контрольований крок, хоча фактично це початок втрати людиною свободи. Тактика псевдовибору полягає у створенні ситуації, де людині ніби надається право прийняття рішення, але всі альтернативи вже заздалегідь обмежені. Формально вибір існує, але він відкладений у часі або виведений за межі реальної дії, що робить його ілюзорним. *«Якщо я вам знадоблюся, телефонуйте в будь-який час дня і ночі. І пам'ятайте, я на вашій стороні. Я тут, щоб допомогти»*. На рівні зовнішнього змісту ця репліка виглядає як прояв турботи та готовності до постійного контакту. Однак прагматично вона виконує протилежну функцію. Марла забирає телефон під час цих слів, що одразу нейтралізує саму можливість

доступності. Таким чином виникає типовий для маніпулятивного дискурсу розрив між вербальним повідомленням і невербальною дією. Слова декларують відкритість, тоді як поведінка її фактично блокує. Мовець створює ілюзію спільності інтересів, що знижує рівень напруги співрозмовника. У поєднанні з твердженням *«я тут, щоб допомогти»* формується образ повністю безпечного та лояльного опікуна, якому можна довіряти. Насправді, довіра використовується як інструмент подальшого контролю. Окремо варто відзначити тактику раціонального виправдання. Марла постійно пояснює свої дії як необхідні, професійні або системно обумовлені. Вона уникає моральних оцінок і переводить дискусію в площину «процедури». Наприклад, фраза *«я роблю свою роботу»* знімає з неї особисту відповідальність і водночас закриває можливість етичної критики.

Тактика комунікативного домінування реалізується через короткі, впевнені, завершені висловлювання без сумнівів або уточнень. Така манера мовлення створює ефект остаточного рішення і психологічно зменшує готовність співрозмовника до заперечення.

«-У неї є досить всемогутні... друзі, які можуть зробити життя незручним.

-Досить неприємним і незручним. Це погроза?

-Ні, просто надаю вам інформацію, співставне її.

-І наскільки ж буде незручно?

-Агресивно і занадто незручно, а потім у висновку... скажімо так, уже більше не буде ні зручно, ні незручно.

-Тому що я помру?

-Я цього не казав. (Сміються) Ми ж всі помremo, так? Але дехто помре раніше, більш затягнутим і болісним способом.»

Один із найяскравіших прикладів прихованої вербальної агресії, замаскованої під інформування співрозмовника. Формально персонаж

адвоката підопічної Марли заперечує факт погрози, але фактично вся структура висловлювань побудована як поступове нарощування загрози. Репліка *«у неї є досить всемогутні... друзі, які можуть зробити життя незручним»* уже містить непряму погрозу. Використовується евфемізм *«незручним»*, який знижує інтенсивність сказаного, але не знімає його загрозливого змісту. Далі відбувається поступове посилення: *«досить неприємним і незручним»*, а згодом і перехід до повного заперечення нормального стану життя *«більше не буде ні зручно, ні незручно»*. Це типовий прийом градації, коли загроза нарощується крок за кроком, створюючи психологічний тиск. На репліку *«це погроза?»* співрозмовник відповідає запереченням: *«ні, просто надаю вам інформацію»*. Тут реалізується стратегія заперечення інтенції. Маніпулятор не визнає агресивного характеру мовлення, таким чином відповідальність за інтерпретацію переноситься на адресата. Далі діалог *«і наскільки ж буде незручно?» - «агресивно і занадто незручно...»* демонструє ще одну тактику, конкретизацію абстрактної загрози. Чим більше деталей додається, тим більш реальною і неминучою вона сприймається. У результаті формується ефект психологічного звуження простору вибору. Кульмінаційна репліка *«Я цього не кавав. Ми ж всі помремо, так? Але дехто помре раніше, більш затягнутим і болісним способом»* є прикладом поєднання іронічної раціоналізації та прихованої смертельної погрози. Тут використовується стратегія цинічного знецінення. Серйозна загроза маскується під філософське узагальнення про смерть. Це дозволяє уникнути прямої відповідальності за сказане, зберігаючи при цьому максимальний психологічний ефект впливу.

«-Послухайте, я знаю, що ви робите. Знаю вашу гру, вашу схему.

-Правда?» (посміхається)

Цей короткий діалог є прикладом зіткнення двох комунікативних стратегій: спроби викриття та демонстративного контролю ситуації через іронію.

Перша репліка належить до тактики викриття. Мовець намагається зайняти позицію того, хто розпізнав, розкрив приховану маніпуляцію співрозмовника. Використання повтору *«вашу гру, вашу схему»* підсилює ефект упевненості та категоричності, створюючи враження повного розуміння ситуації. З прагмалінгвістичної точки зору це спроба повернути контроль над комунікацією шляхом називання, тобто виявлення прихованих інтенцій адресата. Однак відповідь *«правда?»* з посмішкою повністю зневілювала намагання першого. Тут реалізується стратегія іронічного заперечення та психологічного знецінення. Замість виправдання чи агресії співрозмовник використовує легку, майже розважальну реакцію, яка підриває серйозність звинувачення. Посмішка виконує ключову роль невербального маркера, що сигналізує відсутність загрози з його боку та водночас демонструє впевненість у власній перевазі.

2.5. Лексико-стилістичні засоби реалізації маніпуляції

У діалогах між Марлою Грейсон та Романом Луньовим мовні засоби стають інструментом психологічного домінування, залякування та боротьби за контроль над ситуацією. Лексика персонажів побудована так, щоб не просто передавати інформацію, а впливати на емоційний стан співрозмовника, викликати страх, невпевненість або, навпаки, демонструвати владу та перевагу.

«-Я надаю перевагу бути спокійним. Але ти поставила під загрозу життя, яке я роками ретельно будував. Ти знаєш, хто я?»

-Ні, але я здогадуюсь. Ти або Ніколай Ігнат'єв, або Роман Луньов. Ставлю, що ти Роман, оскільки ти більше схожий на боса, ніж виконавця. Тобто, ти інсценував свою смерть. А потім ти з'явився, що твої друзки зможуть вийти на тебе через твою матір, перетворив її на Дженніфер Пітерсон.

-Зараз я тебе вб'ю.

-Добре.

-Не бойся смерті?

-Пам'ятаєш, як було страшно в 1807 році? Я теж ні, бо я тоді не жила. Коли я помру, буде те ж відчуття. Зовсім нічого. Навіщо боятися? Та і тобі не потрібно мене вбивати. Коли ти відправив адвоката з валізою грошей, інтуїція тебе не підвела. Я була готова до цієї угоди, мене просто не влаштувала сума.

-Придумала суму?

-Так. Я хочу десять мільйонів доларів.

-Звісно хочеш. Ти... дуже хоробра, місіс Грейсон. Дурнувата, але хоробра.

-Для успіху в цій країні треба хоробрість. Ще дурість, безжальність і сконцентрованість. Чесність і переляк ні до чого доброго не доведуть. Саме через це ти програєш. І ти це знаєш. Я хочу бути багатую, містер Луньов. Я хочу бути дуже... безмежно багатую. І я впевнена, що десять мільйонів для тебе дріб'язок. А для мене - початок. Цього вистачить, щоб гроші стали зброєю. Як булава. Як роблять справжні багатії. Ось чого я хочу.

-Ти не в тому положенні.

-Твоя матір і брильянти. А якщо я помру, ти ніколи не побачиш брильянти, буде дуже... складно витягнути твою матір з її нинішньої ситуації. Знадобляться роки, перш ніж вона побачить свободу. Якщо вона скільки проживе. Просто заплати мені. Це найлегший спосіб.

-Позбудься її. (Роман Луньов каже це своїм підопічним) Нехай смерть матиме природній вигляд.»

Маніпуляція реалізується через постійне змагання за психологічну перевагу. Обоє персонажів використовують мовлення як інструмент сили. Роман Луньов починає розмову фразою з стратегією прихованої загрози: «Я надаю перевагу бути спокійним. Але ти поставила під загрозу життя, яке я роками ретельно будував». Спочатку персонаж формує образ раціональної та врівноваженої людини через лексику «надаю перевагу бути спокійним». Така самохарактеристика створює враження самоконтролю та внутрішньої

сили. Проте сполучник *«але»* різко змінює тональність висловлювання і вводить приховану агресію. Фраза *«життя, яке я роками ретельно будував»* виконує прагматичну функцію легітимізації майбутнього насильства, герой ніби пояснює, що безжальна реакція є вимушеним захистом власного життя. На запитання *«Ти знаєш, хто я?»* Марла не демонструє страх. Навпаки, її відповідь побудована як інтелектуальна демонстрація переваги. Репліка *«Ти або Ніколай Ігнат'єв, або Роман Луньов»* показує, що вона вже провела власне розслідування і володіє інформацією. Далі вона використовує лексику, пов'язану зі злочинною ієрархією: *«бос»*, *«виконавець»*, *«інсценував смерть»*. Усе це створює ефект викриття та руйнує образ недосяжного й таємничого кримінального авторитета. *«Ти більше схожий на боса, ніж виконавця»* - це не просто констатація. Тут використовується прихована психологічна тактика лестоців. Марла навмисно підкреслює його статус і винятковість. Таким чином вона переводить діалог із позиції жертви в позицію рівного гравця. Репліка Романа *«Зараз я тебе вб'ю»* є прикладом прямої вербальної агресії. Однак відповідь Марли *«добре»* повністю руйнує очікуваний сценарій комунікації. Однослівна реакція без емоцій і страху стає формою психологічного спротиву. Вона демонструє, що погроза не досягла своєї головної мети - викликати паніку або змусити підкоритися. Коли Роман запитує: *«Не боїшся смерті?»*, Марла переходить до філософської раціоналізації страху: *«Пам'ятаєш, як було страшно в 1807 році? Я теж ні, бо я тоді не жила»*. Тут використовується парадоксальна логіка та іронічне порівняння. Замість прямої відповіді вона переводить тему смерті в абстрактну площину, позбавляючи її емоційного навантаження. Фраза *«Коли я помру, буде те ж відчуття. Зовсім нічого»* демонструє спробу інтелектуально нейтралізувати страх як інструмент впливу. Після цього Марла різко змінює комунікативну стратегію й переходить до ділового торгу: *«Я була готова до цієї угоди, мене просто не влаштувала сума»*.

Особливо показово, як швидко вона переводить тему можливого вбивства у фінансову площину. Це створює ефект холоднокривості та прагматичності. Смерть і гроші в її мовленні опиняються майже на одному рівні, що підкреслює її цинізм і повну емоційну дистанційованість. Фраза *«Я хочу десять мільйонів доларів»* звучить максимально прямо і без дипломатичних пом'якшень. Тут відсутні будь-які мовні конструкції ввічливості чи сумніву. Саме така категоричність робить її мовлення домінантним. Вона не просить, а висуває умову. Відповідь Романа *«Ти... дуже хоробра, місіс Грейсон. Дурнувата, але хоробра»* поєднує комплімент і приниження. Це типова тактика подвійного оцінювання, коли співрозмовника одночасно визнають сильним і знецінюють. Така конструкція дозволяє зберегти зверхню позицію навіть у момент, коли опонент демонструє силу. Показовою є промова Марли: *«Для успіху в цій країні треба хоробрість. Ще дурість, безжальність і сконцентрованість. Чесність і переляк ні до чого доброго не доведуть»*. У цьому фрагменті реалізується стратегія цинічного переосмислення соціальних цінностей. Традиційно позитивні якості як чесність подаються слабкими, тоді як жорстокість і безжальність як необхідна умова успіху. Таким чином персонаж вербально виправдовує власну моральну модель світу. У фразі *«Я хочу, щоб гроші стали зброєю. Як булава»* гроші метафорично прирівнюються до фізичної сили та інструменту влади. Метафора *«булави»* має символічне значення, вона асоціюється не лише з багатством, а й із пануванням та контролем. Коли Роман говорить: *«Ти не в тому положенні»*, він намагається повернути собі домінування через нагадування про нерівність сил. Проте Марла миттєво змінює положення реплікою: *«твоя матір і брильянти»*. Це приклад тактики шантажу. Вона нагадує, що теж володіє важелями впливу, а отже не є повністю беззахисною. Особливо жорстокою є фраза: *«Знадобляться роки, перш ніж вона побачить свободу. Якщо вона стільки проживе»*. Тут маніпуляція реалізується через

поєднання часової перспективи та страху втрати. Марла не погрожує смертю матері, але натякає на неї, залишає додумати найгірші припущення. Фінальна репліка Романа *«Позбудься її. Нехай смерть матиме природний вигляд»* демонструє остаточний перехід від прихованого маніпулятивного дискурсу до відкритого кримінального наказу. Особливо важливим є евфемістичне формулювання *«природний вигляд»*. Воно пом'якшує зміст насильства на мовному рівні.

Розглянемо ще один приклад діалогу:
«-Він вб'є тебе наступною. Тільки якщо негайно не випустиш мене звідси. Тоді, можливо, залишить в живих. (Довга пауза, Марла починає курити) -Дженніфер, послухайте мене уважно. Я не програю. І не програю. Я ніколи вас не випущу. Я володію вами. І я позбавлю вас ваших грошей, комфорту і самоповаги. Не тому, що я так хочу, не тому, що мені це подобається, і не тому, що я планувала це. А тому що ваші люди зіграли не по моїх правилах. -Хочете мене перемогти? Спробуйте чесно і відкрито. Виграйте в суді. Обіграйте мене. Не можна приносити зброю в пансіонат. Не можна вбивати мою подругу. Таке тепер у вас життя. Ви просто ще одна старенька в будинку пристарілих. З деменцією, нетриманням і артритом. У вас нікого немає... крім мене. Дженніфер, чи хто ви там насправді? Ви помрете тут. Одна і в жахливих муках.»

У репліці Дженніфер Петерсон простежується тактика прямого психологічного тиску через залякування. Ключову роль тут відіграють дієслова *«вб'є»*, *«випустиш»*, *«залишить»*, які створюють відчуття неминучої загрози. Водночас слово *«можливо»* не гарантує безпеки навіть у разі виконання вимоги. Це створює атмосферу нестабільності та повної невизначеності, яка психологічно посилює страх. Пауза демонструє її внутрішній контроль та відсутність паніки. Куріння в цій сцені працює як маркер холоднокривності. Вона навмисно не реагує емоційно на погрозу, демонструючи, що не дозволяє співрозмовниці впливати на себе через

страх. У репліці: *«Я не програю. І не програю. Я ніколи вас не випущу. Я володію вами»*, використовується повтор, який виконує функцію риторичного підсилення. Дієслово «володію» переводить людину із суб'єкта у статус об'єкта власності. Це вже не просто юридична чи соціальна влада, а мовне позбавлення особистої автономії. Репліка Марли: *«Я не програю. І не програю»*. Начебто звичайний повтор, однак маніпулятивний ефект тут створюється завдяки зміні наголосу. У першому випадку *«не програю»* звучить як характеристика її життєвого принципу та постійної моделі поведінки, позиціонує себе як людину, яка в принципі не здатна програвати. У другому варіанті *«не програю»* акцент переноситься вже на майбутній результат конкретної ситуації, тобто Марла підкреслює, що не програє і зараз, у цьому протистоянні. Далі Марла говорить: *«Я позбавлю вас ваших грошей, комфорту і самоповаги»*. У цьому фрагменті використовується градація. Спочатку називаються матеріальні речі: *«гроші»*, *«комфорт»*, а потім психологічна та особистісна категорія *«самоповага»*. Таким чином загроза виходить за межі фізичного чи фінансового контролю та переходить у площину повного руйнування особистості. Далі Марла виправдовує свої дії: *«Не тому, що я так хочу, не тому, що мені це подобається... А тому що ваші люди зіграли не по моїх правилах»*. Тут реалізується стратегія перекладання відповідальності. Вона подає себе не як ініціатора жорстокості, а як людину, змушену реагувати на порушення правил. Маніпулятивний ефект полягає в тому, що агресія представляється як нібито логічна та справедлива відповідь на дії іншої сторони. Фраза *«Хочете мене перемогти? Спробуйте чесно і відкрито. Виграйте в суді. Обіграйте мене»* побудована на коротких імперативних конструкціях. Таке мовлення створює відчуття сили та контролю над ситуацією. Марла вже буквально говорить, що виграє. Водночас тут виникає прихована іронія, вона говорить про *«чесність»* і *«відкритість»*, хоча сама її діяльність заснована на маніпуляції та юридичних махінаціях.

«Ви просто ще одна старенька в будинку пристарілих. З деменцією, нетриманням і артритом». Тут використовується прийом дегуманізації. Персонаж фактично стирає індивідуальність Дженніфер, зводячи її до набору фізичних і психічних характеристик. Медична лексика в цьому випадку виконує функцію приниження та символічного позбавлення суб'єктності. Кульмінаційною стає фраза: *«У вас нікого немає... крім мене».* Тут маніпуляція реалізується через створення контрольованої залежності. Спочатку Марла руйнує всі можливі відчуття підтримки чи безпеки, а потім сама ж пропонує себе як єдину опору. Це типова психологічна тактика, коли маніпулятор одночасно виступає і джерелом страху, і нібито єдиним засобом порятунку. Остання репліка *«Ви помрете тут. Одна і в жахливих муках»* є прикладом максимально прямої вербальної агресії без будь-якого маскування. Важливо, що слова *«одна»* і *«в жахливих муках»* апелюють не лише до страху смерті, а й до страху самотності та повної безпорадності.

2.6. Синтаксичні, прагматичні та невербальні особливості маніпулятивного мовлення

Лексика персонажа вибудована так, щоб створити враження об'єктивності, хоча фактично вона використовується для виправдання примусового обмеження свободи.

«Мені пощастило, але що буде наступного разу? Як бачите її психічне здоров'я погіршилося. Як сказано в записах лікаря... міс Петерсон втратила зв'язок з реальністю, стала параноїдальна і агресивна. Вона несе загрозу для інших і для самої себе. Її лікарі і я рекомендуємо, щоб її негайно перевели в психологічну клініку, де про неї зможуть попіклуватися більш адекватно». Мовець ніби визнає випадковість ситуації, однак слово *«пощастило»* одразу знімає відповідальність за будь-які дії, переводячи їх у площину удачі або ризику. Це створює ефект нестабільності та непередбачуваності, що психологічно виправдовує подальші радикальні рішення. Далі активується стратегія апеляції до авторитету: *«Як сказано в записах лікаря...»*. Тут

використовується прийом інституційної легітимації, коли особиста думка замінюється нібито об'єктивним висновком спеціалістів. Така конструкція знижує можливість критичного сприйняття інформації, оскільки лікарський дискурс у суспільній свідомості асоціюється з нейтральністю та правдивістю. Перелік характеристик: *«втратила зв'язок з реальністю, стала параноїдальна і агресивна»* є прикладом градації негативних психіатричних маркерів. Лексика тут виконує не описову, а сугестивну функцію, формуючи у слухача готовий висновок про необхідність ізоляції. Фраза *«вона несе загрозу для інших і для самої себе»* є прикладом універсалізації загрози. Вона охоплює і суспільство, і саму особу, тим самим повністю знімаючи питання про альтернативні рішення. Це важливий прагматичний прийом, який виправдовує найжорсткіший варіант дій як єдино можливий. Твердження *«рекомендуємо, щоб її негайно перевели в психологічну клініку»* поєднує два ключові елементи маніпуляції: евфемізація (*«перевели»* замість *«ізолювали»*) і імперативність (*«негайно»*). Формально мова залишається ввічливою та професійною, однак за змістом вона передає термінову необхідність дії без альтернатив. Завершальна частина *«де про неї зможуть попіклуватися більш адекватно»* використовує іронічно-патерналістичну лексику. Слово *«піклуватися»* маскує примус і позбавлення свободи, створюючи ілюзію турботи. Таким чином, у цьому фрагменті демонструється типовий для фільму *«I Care a Lot»* механізм: насильницьке рішення оформлюється як раціональне, професійне і навіть гуманне.

2.7. Прагмалінгвістичний ефект маніпулятивного дискурсу та його вплив на глядача

Мова героїв, спосіб побудови діалогів та поєднання вербальних і невербальних засобів створюють ефект постійної когнітивної напруги. Нормалізація аморальної поведінки через раціоналізоване мовлення - це один з прагмалінгвістичних ефектів. Персонажі часто використовують

юридичну, медичну або бізнес-лексику для опису дій, які за змістом є насильницькими або етично сумнівними. Така мовна стратегія знижує емоційну реакцію глядача і поступово називає жорстокі дії необхідними. У результаті формується ефект когнітивного звикання до маніпуляції. Багато реплік у фільмі побудовані так, що мають два рівні значення: поверхневий і прихований. На поверхневому рівні мовлення виглядає нейтральним або навіть турботливим, однак у контексті воно набуває загрозливого чи маніпулятивного змісту. Це змушує глядача постійно переосмислювати сказане, активізуючи критичне сприйняття та увагу до деталей. Часте повторення погроз, цинічних висловлювань і морально неоднозначних тверджень поступово знижує чутливість глядача до насильства. Глядач не отримує однозначно позитивних або негативних фігур, оскільки навіть антагоністичні персонажі демонструють раціональність, впевненість і послідовність.

«-Хто ти?
-Небезпечний чоловік.
-На візитці так і написано?»

Перша репліка - це типовий запит на ідентифікацію, який у нормальній комунікації передбачає отримання конкретної інформації про особу. Відповідь «небезпечний чоловік» порушує очікувану логіку діалогу, оскільки замість реальних даних персонаж пропонує самохарактеристику, побудовану на абстрактній і навмисно гіперболізованій ознаці. Далі виникає ключовий прагмалінгвістичний ефект невідповідності реєстрів. Серйозне небезпечне твердження стикається з побутовою, майже саркастичною реакцією «на візитці так і написано?». Саме ця відповідь переводить потенційно загрозливу ситуацію в площину іронії, знімаючи напругу через зниження статусу висловлювання. Таким чином відбувається десакралізація образу «небезпечної особи» через мовне знецінення. Мовлення тут не фіксує однозначного змісту, а постійно коливається між серйозністю та

іронією, що змушує глядача сприймати навіть небезпечні висловлювання як частково умовні або театралізовані.

2.8. Особливості функціонування оцінної лексики у фільмі «I Care a Lot»

Лексика не лише характеризує героїв, а й формує систему цінностей, у межах якої розгортається сюжет. Сцена розмови Марли з адвокатом Діном Еріксоном, де вона заявляє: *«У мене є юридичний обов'язок. Дженніфер Петерсон потребує мого захисту»*. Лексеми *«юридичний обов'язок»* і *«захист»* мають позитивне смислове навантаження та асоціюються з відповідальністю, допомогою і турботою про людину. За допомогою суспільно схвалюваної лексики Марла намагається легітимізувати власний контроль над Дженніфер Петерсон і приховати справжні мотиви своїх дій. Таким чином, позитивно забарвлена лексика використовується для створення хибного образу доброзичливого опікуна.

Дженніфер називає Марлу *«опікункою-грабіжницею»*, а також говорить, що вона є *«найбільшою помилкою у твоєму житті»*. Слово *«грабіжниця»* повністю переосмислює офіційний статус опікуна. Завдяки такому значенню позитивне поняття опіки набуває різко негативного значення і сприймається як форма злочинної діяльності. Подібна оцінка руйнує образ турботливої захисниці, який Марла намагається побудувати.

У першій монологічній фразі фільму, оцінна лексика формує центральну ідеологічну модель Марли. Слова *«хижаки»*, *«леви»*, *«левиця»* мають позитивне значення в системі цінностей персонажа, оскільки асоціюються із силою, владою та перемогою. Натомість лексеми *«здобич»* і *«ягнята»* набувають негативного змісту, символізуючи слабкість і беззахисність. Таким чином героїня відразу створює бінарну опозицію, у межах якої будь-яка моральна оцінка замінюється принципом сили.

«Абсолютно некомпетентною у своїй роботі». Лексема *«некомпетентна»* містить чітку негативну оцінку та спрямована на підрив

довіри до джерела інформації. У цьому випадку увага суду переноситься з фактів на особистість свідка. Подібний прийом є поширеним інструментом маніпулятивного дискурсу.

Марла неодноразово використовує слова: *«багата»*, *«безмежно багата»*, *«гроші»*, *«справжні багатії»*. У її мовленні ці поняття мають виключно позитивне забарвлення та виступають показниками успішності людини. Показовою є метафора: *«Гроші мають стати зброєю»*. Поєднання лексем *«гроші»* та *«зброя»* демонструє специфічне світосприйняття персонажа, де фінансові ресурси розглядаються не як засіб забезпечення потреб, а як інструмент влади та контролю над іншими людьми.

Через позитивно та негативно забарвлені мовні одиниці персонажі формують бажане сприйняття подій, виправдовують власні дії, дискредитують опонентів та впливають на емоційний стан співрозмовників. Тому оцінна лексика виступає одним із провідних інструментів реалізації мовленнєвої маніпуляції у кінодискурсі фільму.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було розглянуто теоретичні та практичні аспекти функціонування маніпулятивних стратегій і тактик у сучасному медійному політичному дискурсі на матеріалі фільму «I Care a Lot» (2020).

У першому розділі дослідження було встановлено, що поняття дискурсу в сучасній лінгвістиці розглядається як складне комунікативне явище, яке охоплює не лише текст, а й соціальний, культурний та прагматичну контекст його функціонування. З'ясовано, що медійний дискурс є особливою формою суспільної комунікації, здатною впливати на формування громадської думки, системи цінностей та моделей поведінки. Політичний дискурс, своєю чергою, характеризується високим рівнем прагматичної спрямованості, оскільки його основною метою є вплив на адресата, переконання, формування необхідних оцінок і ставлень. Важливе місце в роботі посіло вивчення прагмалінгвістичного підходу, який дозволяє досліджувати мовлення не лише як систему знаків, а й як інструмент реалізації комунікативних намірів мовця. Було встановлено, що маніпуляція є однією з найпоширеніших форм мовленнєвого впливу в сучасному медійному просторі. Її ефективність забезпечується використанням спеціальних стратегій і тактик, спрямованих на приховане формування потрібних оцінок, емоцій та моделей поведінки адресата.

У ході аналізу було також з'ясовано, що кінодискурс є важливою складовою сучасного медійного простору. Його специфіка полягає у поєднанні вербальних і невербальних засобів комунікації, які функціонують як єдина система впливу на глядача. Саме завдяки синтезу мовлення, візуального ряду, інтонації, міміки та жестів кінодискурс здатний здійснювати потужний емоційний і психологічний вплив на аудиторію.

У другому розділі було здійснено прагмалінгвістичний аналіз фільму «I Care a Lot». Проведене дослідження показало, що мовлення персонажів

насичене різноманітними маніпулятивними стратегіями, які використовуються для досягнення влади, контролю та особистої вигоди. Найбільш поширеними виявилися стратегія домінування, стратегія психологічного тиску, стратегія залякування, стратегія дискредитації опонента, стратегія створення ілюзії турботи та стратегія раціоналізації власних дій.

Особливо показовим є образ Марли Грейсон, мовлення якої будується на постійному прагненні контролювати співрозмовника та нав'язувати власне бачення ситуації. Героїня систематично використовує професійну юридичну та медичну лексику для легітимізації власних дій, приховуючи справжню мету за риторикою турботи та захисту. У п висловлюваннях простежуються прийоми навішування ярликів, маніпулятивного переконання, психологічного тиску, використання авторитету інституцій та підміни понять.

Аналіз мовлення інших персонажів засвідчив, що маніпулятивний вплив реалізується не лише через прямі погрози чи накази, а й через приховані форми комунікації. Значну роль у цьому процесі відіграють натяки, іронія, мовленнєва агресія, імпліцитні смисли, оцінна лексика та прагматично марковані мовні конструкції.

Дослідження лексико-стилістичних засобів реалізації маніпуляції дозволило встановити, що персонажі активно використовують емоційно забарвлену лексику, метафори, повтори, риторичні запитання, оцінні характеристики, антитези та іронію. Важливу роль відіграють також синтаксичні засоби, серед яких переважають короткі категоричні речення, наказові конструкції, умовні моделі, повтори та паузи, які посилюють психологічний вплив висловлювання.

Окрему увагу було приділено прагматичному ефекту маніпулятивного дискурсу. Аналіз показав, що мовлення персонажів впливає не лише на інших героїв фільму, а й безпосередньо на глядача.

Завдяки поєднанню вербальних і невербальних засобів створюється ефект постійної напруги, а також формується неоднозначне ставлення до персонажів і їхніх дій. Маніпулятивний дискурс у фільмі сприяє критичному осмисленню механізмів влади, контролю та експлуатації людини в сучасному суспільстві.

Отже, результати дослідження підтверджують, що маніпуляція є одним із ключових механізмів функціонування сучасного медійного дискурсу.

Фільм «I Care a Lot» демонструє широкий спектр мовних засобів, стратегій і тактик впливу, які реалізуються через мовлення персонажів та спрямовані на досягнення комунікативної переваги. Проведений прагмалінгвістичний аналіз дозволив виявити особливості цих механізмів та підтвердив ефективність прагмалінгвістичного підходу для дослідження маніпулятивного потенціалу кінодискурсу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Discourse Analysis - Zelling S. Harris (1952).
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. К. : Академія, 2004.
3. Мірошніченко І.Г. Стислий текст в українському масмедійному дискурсі: канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпро, 2020.
4. Підгрушний В. Ф. Особливості політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці
5. Боженко А. М. Політичний дискурс як засіб упорядкування життя соціуму
6. Лебедева Н. Прагмалінгвістика: прагматична концепція. Мовознавство. Літературознавство
7. Dell Hymes: The Ethnography of Speaking (1962)
8. Турко О. В. Порядок слів як засіб мовленнєвого впливу.
9. Нагорна О. О. Мова як інструмент маніпуляції: стилістичний аналіз використання лексики у політичному й діловому дискурсі. Закарпатські філологічні студії. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2023. Т. 2. вип. 32.
10. Тимофєєв Р. Психолінгвістичні механізми впливу та маніпуляції у французькому політичному дискурсі та засоби їхньої передачі українською мовою : магістерська робота на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 035 «Філологія»; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2021
11. Іванюха Т. Кінодискурс у сучасному медіаландшафті: актуальні кейси медіатизації кіногероїв. Образ. 2025. Вип. 3 (49).

12. Гайданка Д. В. Дискурс кіно в ракурсі новітніх парадигм: особливості й типологія. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2015 N16
13. Заболотна Т. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 61, том 1, 2023
14. Романюк С. К. Невербальні компоненти в рекламному дискурсі / С. К. Романюк, Т. Г. Ковальчук // Актуальні проблеми філології та методики викладання гуманітарних дисциплін. - Рівне : РДГУ, 2012.
15. Л. В. Треско, О. О. Ситенко. Кінодискурс в сучасному англійському та українському кінематографі
16. Котов Е. В., Формальний аналіз політичного дискурсу. Донецький національний університет імені Василя Стуса
17. Кривенко С-В. О. Семантична парадоксальність політичного дискурсу
18. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ: монографія
19. Досенко А. К. Сучасний медійний дискурс: підходи до типологізації
20. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації
21. В.О. Павлуцька. Політичний дискурс: особливості та функції
22. Козак С. В. Вербальні і невербальні засоби об'єктивації стратегій і тактик в англomовних прес-релізах
23. Щоголев Д. М. Інструменти політичних маніпуляцій під час виборів: наслідки для волевиявлення та політичної безпеки
24. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес: медіатизація, демократизація, раціоналізація : монографія / Д. В. Яковлев; МОН України ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. - Одеса : Астропринт, 2009. - 288 с.

25. Черниш Г. Ш. Креолізовані тексти: структурно-семантичні та прагматичні аспекти
26. L. Spasova. Paralinguistics as an expression of communicative behaviour
27. Christian Coons, Michael Weber. Manipulation: Theory and Practice
28. Livingstone, Sonia, Lunt, Peter (2014) Mediatization: an emerging paradigm for media and communication studies. In Mediatization of Communication. Handbooks of Communication Science (21). Mouton de Gruyter, Berlin, 703-724. ISBN 9783110272215